

Nr 46.

Ankom till riksdagens kansli den 20 maj 1942 kl. 5 e. m.

Utlåtande i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 1 § lagen den 4 juni 1886 (nr 44 s. 1) angående ersättning av allmänna medel till vittnen i brottmål, dels ock väckt motion om viss ändring i sistnämnda lag.

Genom en den 1 april 1942 dagtecknad, till lagutskott hänvisad proposition, nr 205, vilken behandlats av första lagutskottet, har Kungl. Maj:t under åberopande av propositionen bilagda, i statsrådet och lagrådet förda protokoll föreslagit riksdagen att antaga ett vid propositionen fogat, här nedan intaget förslag till lag om ändrad lydelse av 1 § lagen den 4 juni 1886 (nr 44 s. 1) angående ersättning av allmänna medel till vittnen i brottmål.

I samband med propositionen har utskottet till behandling förehaft en före propositionens avlämnande inom första kammaren väckt, till lagutskott hänvisad motion, nr 24, i vilken herr *Siljeström* hemställt, att »riksdagen för sin del ville besluta sådan ändring i lagen den 4 juni 1886 angående ersättning av allmänna medel till vittnen i brottmål att domstol äger rätt att tillerkänna vittne förutom gottgörelse för resekostnader ersättning för inställelse dels för dag högst åtta kronor för uppehälle dels ock i särskilt fall för tidsspillan». Beträffande motiveringen till motionärens hemställan hänvisas till motionen.

Avgivande av vittnesmål vid domstol har för den, som därtill kallats, av ålder ansetts såsom en medborgerlig plikt, vars fullgörande kunnat utkrävas genom lagliga tvångsmedel. Det allmänna stadgandet härom återfinnes i 17 kap. 5 § rättegångsbalken. I samma lagrum föreskrives vidare, att den, som påkallat vittne, skall betala dess resekostnad och tåring efter dess värdighet. Denna bestämmelse har ansetts tillämplig allenast då vittnet inkallats av enskild part. I de fall åter, då i brottmål vittnes hörande påkallats av åklagare, ansågs ursprungligen någon skyldighet icke åvila det allmänna att ersätta vittnet för dess inställelse. Genom kungörelse den 20 november 1845 förklarades emellertid, med tillämpning av nyssnämnda stadgande, att den, som allmän åklagare å tjänstens vägnar åberopat till vittne i grövre brottmål, under vissa förutsättningar vore berättigad att av allmänna medel undfå ersättning för resekostnad och uppehälle.

Genom *lagen den 4 juni 1886 (nr 44 s. 1) angående ersättning av allmänna medel till vittnen i brottmål* regleras numera grunderna för beräkning av

ersättning av allmänna medel åt dem, som i brottmål, där allmän åklagare å tjänstens vägnar för talan, av åklagaren åberopats eller efter domstols förordnande inkallats såsom vittnen eller för att upplysningsvis höras. Dylik ersättning utgår enligt 1 § i lagen dels för uppehälle med högst fem kronor eller — där domstolen i särskilt fall med hänsyn till föreliggande omständigheter så prövar skäligt — med högst åtta kronor för varje dag, som erfordras för resan och vistelsen vid domstolen, dels ock för resekostnad enligt lägsta reseklass i allmänna resereglementet. Rätt till reseersättning medgives emellertid endast under förutsättning, att vittnets hemvist är beläget på minst fem kilometers avstånd från det ställe där domstolen sammanträder. I slutliga utslaget skall domstolen pröva, huruvida ifrågavarande kostnad skall till statsverket återgäldas av part i målet. Åklagaren må ej därtill förpliktas i annat fall än då åtalet blivit anställt utan skäl.

1 § i 1886 års lag har erhållit sin nuvarande lydelse genom lagar den 28 juni 1918 (nr 476) och den 13 maj 1932 (nr 128). Före ikraftträdandet av 1918 års ändring ägde vittne erhålla ersättning för sin inställelse med högst tre kronor (före lagändring år 1900 med högst en krona 50 öre) för varje dag jämte reseersättning enligt vissa grunder. Genom lagen den 13 maj 1932 gjordes i lagrummet allenast den ändringen, att ersättningen för resekostnad bestämdes att utgå enligt lägsta reseklass i allmänna resereglementet.

Bestämmelserna i 1886 års lag ha genom stadganden i åtskilliga lagar erhållit utsträckt tillämpningsområde. Jämlikt 15 kap. 9 § giftermålsbalken, 6 § lagen den 14 juni 1917 om äktenskaplig börd, 9 § lagen samma dag om adoption, 25 § lagen samma dag om barn utom äktenskap, 19 § lagen den 11 juni 1920 om barn i äktenskap och 12 kap. 23 § lagen den 27 juni 1924 om förmynderskap skola nämligen bestämmelserna i 1886 års lag i tillämpliga delar gälla beträffande ersättning av allmänna medel åt den, som enligt rättens förordnande inkallats såsom vittne eller för att upplysningsvis höras i äktenskapsmål, mål om äktenskaplig börd, ärenden om adoption, mål om fastställande av faderskap och underhållsskyldighet beträffande barn utom äktenskap, mål, som avses i 8, 9 och 11 §§ lagen om barn i äktenskap, samt mål och ärenden angående förmynderskap, i sistnämnda fall jämväl då inkallandet skett på begäran av överförmyndaren. Samma grunder i fråga om rätt till ersättning tillämpas vidare jämlikt lag den 4 juni 1913 i mål, som avses i gällande lag angående förbud mot införsel till riket av varor med oriktig ursprungsbezeichnung, beträffande den, som blivit av tullfiskalen åberopad eller enligt generaltullstyrelsens eller Kungl. Maj:ts förordnande inkallad såsom vittne, jämlikt 23 § lagen den 12 juni 1931 om behandling av alkoholister i fråga om den, som enligt förordnande av länsstyrelse inställt sig för att vittna eller upplysningsvis höras i ärende rörande någons intagande å allmän alkoholistanstalt, samt jämlikt lagar den 14 juni 1918 och den 27 juni 1924 i mål, som avses i 75 § lagen om fattigvården och i 26 § lagen om samhällets barnavård, beträffande den, som efter förordnande av länsstyrelse inkallats för att inför domstol höras såsom vittne eller

upplysningsvis; i dessa fall skall emellertid kostnaden alltid stanna å statsverket. Ytterligare föreskrives i 40 § sinnessjuklagen den 19 september 1929, att i fråga om ersättning till den, som enligt 5 kap. nämnda lag inkallats till förhör i ärende angående någons behov av sinnessjukvård, skall gälla vad angående ersättning av allmänna medel till vittnen i brottmål finnes stadgat; även i detta fall skall dock ersättningen alltid stanna å statsverket. Jämlikt 6 § lagen den 3 juni 1932 om uppläggande av nya fastighetsböcker för landet skall ersättning av allmänna medel, som tillerkännes den som på kallelse inställt sig vid sammanträde enligt nämnda lagrum, utgå enligt de för vittnen i brottmål gällande grunderna. Slutligen föreskrives i 14 § lagen den 19 juni 1919 om fri rättegång, att vittnesersättning, som enligt denna lag skall gäldas av allmänna medel, skall utgå efter enahanda grunder och i samma ordning, som stadgas angående ersättning av allmänna medel till vittnen i brottmål.

Höjning av dagersättningen till vittne i brottmål har vid flera tillfällen ifrågasatts.

I anledning av det av Kungl. Maj:t för 1932 års riksdag framlagda förslaget (proposition nr 9) om ändring i 1886 års lag i vad angår reseersättning hemställdes i en motion (I: 275) om sådan ändring i lagen, att dagersättningen till vittne bestämdes till högst tio kronor eller, där domstolen med hänsyn till föreliggande omständigheter så prövade skäligt, till högst femton kronor.

I sitt av riksdagen godkända utlåtande (nr 4) över propositionen och motionen avstyrkte första lagutskottet motionen.

I skrivelse till Konungen den 29 november 1941 har riksdagens justitieombudsman ifrågasatt höjning av den i 1886 års lag stadgade vittnesersättningen och därvid anfört bland annat:

Vid inspektioner och andra tillfällen under de senaste åren, då jag med domare berört frågan om ersättning av allmänna medel till vittnen, har framhållits, att det högsta traktamente, som för närvarande kan tillerkännas vittne, d. v. s. åtta kronor, under nu rådande förhållanden är för knappt tillmätt. Denna uppfattning synes mig hava fog för sig.

Bestämmelsen i 17 kap. 5 § rättegångsbalken, att den som påkallat vittne skall betala vittnet dess »resekostnad och tåring, efter dess värdighet», giver visserligen vid handen, att lagstiftaren avsett att tillerkänna vittne ersättning allenast med belopp, som skäligen kan anses motsvara vittnets utgifter för inställelsen vid rätten. Enligt rådande praxis tillerkännes dock i allmänhet vittne, som icke får ersättning av allmänna medel, på därom framställd begäran skälig gottgörelse icke blott för resekostnad och andra utgifter utan även för tidsförlust och därigenom orsakad förlust av inkomst. Billighets-skäl synas mig tala för att vittnen, även då ersättningen skall utgå av allmänna medel, erhålla åtminstone någon gottgörelse för mistad inkomst. Domstolarna torde också anse sig berättigade att räkna förlust av inkomst till de omständigheter, som enligt 1886 års lag i särskilda fall kunna föranleda traktamentsersättning utöver det för vanliga fall fastställda maximibeloppet.

Därest en person för att vittna nödgas uppehålla sig å främmande ort en hel dag, torde med nuvarande höga levnadsomkostnader ett belopp av åtta kronor mången gång knappast förslå till täckande av annat än skäligen utgifter för föda och logi. I sådana fall erhåller vittnet, även om traktamentet bestämmes till det högsta som kan ifrågakomma, alltså icke någon ersättning för förlorad inkomst, ett förhållande som giver anledning till berättigt missnöje. För att den med vittnespliktens fullgörande förbundna ekonomiska uppoffringen icke skall för många mindre bemedlade verka alltför betungande, torde en höjning av traktamentets maximibelopp snarast böra företagas. Av statsfinansiella skäl synes dock endast en varsam höjning vara att förordas. Jag vill ifrågasätta, huruvida icke det för särskilda fall bestämda maximibeloppet bör höjas från åtta till tio kronor. De ökade levnadsomkostnaderna synas motivera även en mindre höjning, förslagsvis med en krona, av det för andra fall fastställda maximibeloppet, för närvarande fem kronor.

I det genom proposition (nr 5) för innevarande års riksdag framlagda *förslaget till rättegångsbalk* ha i 36 kap. 24 § upptagits bestämmelser om ersättning åt vittnen. Enligt detta stadgande skall vittne äga rätt till ersättning för nödiga kostnader till resa och uppehälle samt för tidsspillan efter vad rätten prövar skäligt. Om bestämmande av ersättning, som skall utgå av allmänna medel, skall emellertid gälla vad därom är stadgat.

Processlagberedningen, som föreslagit detta stadgande, har i sin motive-ring här till uttalat, att det torde vara allmänt erkänt, att den vittne enligt 17 kap. 5 § i gällande rättegångsbalk tillerkända ersättningen vore alltför begränsad och att vittne borde erhålla gottgörelse för, utöver nödiga kostnader till resa och uppehälle, även tidsspillan. Härmed avsåges, att vittne skulle kunna erhålla ersättning ej blott för mistad arbetsförtjänst utan även för anskaffande av vikarie eller för värdet av arbete, som vittnet måst eftersätta. Det förutsattes emellertid, att tidsförlusten för vittnet haft ekonomisk betydelse. Enligt processlagberedningens mening borde särskilda bestämmelser utfärdas rörande de grunder, efter vilka ersättning till vittne av allmänna medel skulle utgå. Härvid syntes böra fastställas taxa efter vilken ersättningen skulle beräknas. Modifikation kunde därvid göras i den nyss angivna regeln rörande ersättningens omfattning.

Vid remiss till lagrådet den 13 mars 1942 av det genom förevarande proposition framlagda lagförslaget anförde *föredragande departementschefen, statsrådet Westman* — efter att ha redogjort för den i ärendet föreliggande utredningen — följande:

»Såsom justitieombudsmannen framhållit avse gällande regler om vittnesersättning enligt sin ordalydelse blott gottgörelse för utgifter för resa och uppehälle. Praxis har emellertid — särskilt för fall då ersättningen icke skall utgå av allmänna medel — i viss mån övergivit denna ståndpunkt så att vid bestämmandet av ersättningens belopp hänsyn tages även till mistad arbetsförtjänst. I det för årets riksdag framlagda förslaget till rättegångsbalk har — såsom förut framhållits — en dylik utvidgad ersättningsrätt i princip godkänts. Emellertid har förutsatts, att, såvitt angår vittnesersättning som skall

utgå av allmänna medel, vissa modifikationerna kunna göras i den allmänna regeln rörande ersättningens omfattning.

Frågan om rätt för vittne att av allmänna medel erhålla gottgörelse även för tidsspillan synes lämpligen böra upptagas till övervägande i samband med utarbetandet av följdförfattningar till den nya rättegångsbalken.

Erfarenheten ger emellertid vid handen, att den högsta nu medgivna dag-ersättningen, åtta kronor, åt vittne i brottmål och i förevarande hänseende jämställda mål ej sällan framstår såsom otillräcklig även om hänsyn toges allenast till vittnets utgifter för mat och logi. Det synes därför vara påkallat att höja den för särskilda fall bestämda maximiersättningen, förslagsvis till det av justitieombudsmannen ifrågasatta beloppet, tio kronor.

I och för sig kunde det även anses motiverat att höja den för normalfallen angivna högsta gränsen för vittnesersättning, nämligen fem kronor. Både statsfinansiella skäl och andra överväganden mana emellertid till varsamhet på denna punkt. Om det inkallade vittnet är bosatt på rättens sammanträdesort — och så är mestadels fallet i mål vid rådhusrätterna — torde sålunda fem kronor vanligen utgöra en fullt tillräcklig ersättning. Sedan i kungörelse den 2 juni 1933 angående uppropolistor vid underdomstolarna föreskrivits, att mål och ärenden skola, då den sammanlagda handläggningstiden kan beräknas bli mer än tre timmar, indelas i grupper i uppropolistan, med angivande av visst klockslag före vilket de till varje grupp hörande målen och ärendena ej komma att uppropas, torde längre väntetid förekomma i väsentligt mindre utsträckning än vad tidigare varit fallet. Den ofta gjorda iakttagelsen, att den högsta ersättningen i stor omfattning också blir den faktiskt utgående, är dessutom ägnad att öka tveksamheten även i fråga om en blygsam höjning av den nuvarande övre gränsen för de normala fallen. Denna torde därför tills vidare böra bibehållas.»

Lagrådet har lämnat lagförslaget utan erinran.

Förevarande proposition och motion avse höjning av den maximiersättning, *Utskottet.* som enligt gällande lag angående ersättning av allmänna medel till vittnen i brottmål kan utgå. I propositionen föreslås med hänsyn till den inträdda ökningen av levnadsomkostnaderna en höjning av den högsta nu medgivna dag-ersättningen från åtta till tio kronor, medan motionen åsyftar en ändring i nuvarande bestämmelser av den innebörd, att vittne skulle kunna tillerkännas ersättning icke blott för uppehälle enligt gällande grunder utan även i särskilt fall för tidsspillan.

Utskottet anser i likhet med departementschefen, att frågan om rätt för vittne att av allmänna medel erhålla särskild gottgörelse för tidsspillan bör upptagas till övervägande i samband med utarbetande av följdförfattningar till den nya rättegångsbalken, och att för närvarande annan lagändring ej bör vidtagas än att dag-ersättningens maximibelopp höjes. Med hänsyn till att fall kunna förekomma, då vittne skäligen bör tillerkännas högre ersättning än det i propositionen föreslagna maximibeloppet tio kronor för dag, vill emellertid utskottet förordna den ändring i Kungl. Maj:ts förslag, att dag-ersättning åt vittne i särskilt fall må kunna bestämmas till tolv kronor.

På grund av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

A) att riksdagen måtte, under förklarande att riksdagen funnit viss ändring böra vidtagas i det genom förevarande proposition framlagda lagförslaget, för sin del antaga följande förslag till

(Kungl. Maj:ts förslag:)

(Utskottets förslag:)

L a g

om ändrad lydelse av 1 § lagen den 4 juni 1886 (nr 44 s. 1) angående ersättning av allmänna medel till vittnen i brottmål.

Härigenom förordnas, att 1 § lagen den 4 juni 1886 angående ersättning av allmänna medel till vittnen i brottmål¹ skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

1 §.

Var som i brottmål, där allmän åklagare å tjänstens vägnar för talan, av åklagaren åberopas såsom vittne och inställer sig vid domstol, äger att, så framt vittnet äskar ersättning för inställelsen och domaren finner sådan böra utgå, av allmänna medel njuta ersättning till vittnets uppehälle, vilken ersättning må för varje dag, som för resan och vistandet vid domstolen erfordras, beräknas till högst fem kronor eller, där domstolen i särskilt fall med hänsyn till föreliggande omständigheter så prövar skäligt, till högst *tio* kronor. Vittnet må dessutom, därest dess hemvist är beläget på minst fem kilometers avstånd från det ställe, där domstolen sammanträder, av allmänna medel erhålla ersättning för resekostnad enligt lägsta reseklass i allmänna resereglementet.

1 §.

Var som i brottmål, där allmän åklagare å tjänstens vägnar för talan, av åklagaren åberopas såsom vittne och inställer sig vid domstol, äger att, så framt vittnet äskar ersättning för inställelsen och domaren finner sådan böra utgå, av allmänna medel njuta ersättning till vittnets uppehälle, vilken ersättning må för varje dag, som för resan och vistandet vid domstolen erfordras, beräknas till högst fem kronor eller, där domstolen i särskilt fall med hänsyn till föreliggande omständigheter så prövar skäligt, till högst *tolv* kronor. Vittnet må dessutom, därest dess hemvist är beläget på minst fem kilometers avstånd från det ställe, där domstolen sammanträder, av allmänna medel erhålla ersättning för resekostnad enligt lägsta reseklass i allmänna resereglementet.

Enahanda rätt — — — upplysningsvis höras.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1942.

¹ Senaste lydelse av 1 § se 1932: 128.

B) att den i ämnet väckta motionen I: 24 måtte anses besvarad genom utskottets hemställan under A).

Stockholm den 19 maj 1942.

På första lagutskottets vägnar:

K. SCHLYTER.

Vid detta ärendes behandling ha närvarit:

från första kammaren: herrar *Schlyter, Karl Emil Johanson, Karl Johan Olsson*, Theodor Magnusson, Brandt, Caap, Lindblom* och *Siljeström**;

från andra kammaren: herrar *Lindqvist, Olsson i Mellerud* och *Larsson i Hede*, fru *Gustafson* samt herrar *Werner*, Lindahl, Nilson i Eskilstuna** och *Andersson i Mölndal*.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.